

CRKVA I OLTAR GOSPE SINJSKE U 18. STOLJEĆU

Josip Ante Soldo

UDK 726.54 + 726.591.12.034.8](497.13 Sinj) "17"

Izvorni znanstveni rad

Josip Ante Soldo

Sinj, Franjevački samostan

Temeljeći rad na arhivskoj građi, autor iznosi historijat izgradnje franjevačke crkve i samostana u Sinju, kao i podizanje mramornog oltara Gospe Sinjske iz radionice Dall'Acqua. Istovremeno, autor donosi nove podatke o štovanoj slici Bogorodice za koju je oltar i podignut.

Samostanska crkva Gospe Sinjske u Sinju počela se graditi pred oko 300 godina u tek nastajućoj varoši ispod stare tvrđave. Svojim položajem i trgov usmjerila je urbarni razvoj naselja. Kako se nalazi u sredini mjesta, doživljavala je sudbinu Sinja, udarce neprijatelja ili prirodnih sila. Njezina izgradnja i unutrašnje uređenje dobivalo je stoga preinake, što je istraživaču zanimljivo, iako one nisu uvijek uspješne, ali ih opravdava dobra volja. Uz kratak prikaz izgradnje i nadogradnje crkve u 18. stoljeću, prikazat ću i podizanje monumentalnoga mramornog oltara Gospe Sinjske.

Iako su franjevci samostana sv. Petra u Rami (Bosna) doveli narod u dolinu Cetine i time pomogli napučiti ne samo gotovo prazno područje oko Sinja, nego i Zagoru sve do tijeke Krke, Mlečani nisu u početku imali u njih dovoljno povjerenja. Stoga su skupinu fratara prvotno smjestili u Dugopolje, a zatim u Klis i konačno u staru benediktinsku opatiju sv. Stjepana u Splitu. Tu, u zatvorenom prostoru, daleko od naroda s kojim su bili krvno i prijateljski povezani, teško su se snalazili. Nakon nekoliko godina vratili su se u Sinj i stvorili mali samostan s crkvom na položaju današnjeg groblja sv. Franje.¹

Prema nacrtu ing. A. Benonija² od 10. siječnja 1703. crkva i zvonik, samostan i gospodarske zgrade ne nalikuju muslimanskoj arhitekturi, iako se piše da su franjevci mošeju pretvorili u crkvu. Tu se, naime, nalazila "mesdžda", džamija bez propovjedaonice, a

¹ J. A. Soldo, Seoba Ramljaka u sinjsku krajinu, Zbornik: Selidba Ramljaka, Sarajevo 1985., str. 23-34.

² Arhiv Franj. Samostana - Sinj (unaprijed: ASS) Mape br. 2.

najcesce i bez minareta.³ Stoga ima donekle pravo ijetopisac sinjskog samostana fra Petar Filipović (+ 1769.) koji je godine 1756. zapisao da su “od burne strane grada” - sinjske tvrđave - fratri podigli kuću “u zid klačni” i blizu nje crkvu, pokrili je šimplom, a kuću ševarom. “Celle” - sobice bile su pregrađene daskama. To mjesto “zvaše se manastir svetoga Frane, u komu sam i ja (Filipović, op.p.) pria istoga rata (mali rat, op.p.) ditešcom pribivao”.⁴

Samo se nekoliko redovnika i mladosti smjestilo na tom mjestu. Ono je bilo nezgodno smješteno, pod udarcem bure, izvan naselja, s osamljenom crkvom ispred koje se nije mogao stvoriti prostrani trg, ideal baroknih gradskih središta. Upravo je to htio fra Pavao Vučković (+ 1735.), duhovni vođa fratara i njihova usmjerivanja prema Mletačkoj Dalmaciji. Od općeg providura Danijela Dolfina dobio je godine 1695. prostor ispod tvrđave Kamičac da bi tu podigao crkvu i hospicij (samostan). Granice posjeda trebali su odrediti koloneli conte Antun Canagetti i Jure Marcomatti.⁵ Na tom je prostranom prostoru Vučković zamislio gradnju velike ckrve s trgom. Prema crkvi je čak zamišljao gradnju velike zgrade na kat s arkadom gdje bi se smjestile trgovine, a nacrt je godine 1720. izradio ing. kolonelo Melchiori, a potvrdio opći providur Alvise Mocenigo.⁶ U tekstu se izričito napominje kako je nacrt izrađen po zamisli Vučkovića: “giusto l’idea, spiegata dal molto rdo pre Paolo Vuscovich francescano, guardiano dignissimo del monastero...” Ta se galerija, nažalost, nije ostvarila. Ona bi sigurno davala središnjici varoši dostojniji izgled.

U hospiciju otaca iz Rame 16. rujna 1698. Vučković je, kao starješina, s ostalim franjevcima sklopio ugovor s protom Macanovićem, Raguseo iz Trogira o podizanju crkve s pet kapela i stanom za novice na mjestu ispod Kamička.⁷ Nacrt zamišljene crkve naslikao je godine 1708. ing. A. Benoni. Prema tom crtežu samostan je postavljen sjeverno od crkve s lijepo uređenim klaustrom i zvonikom do četvrtaste apside. Ispod crkve predviđeno je prostrano goblje a iza njega uređen vrt u obliku pravilnih pačetvorina. Na tom slobodnom prostoru Macanović je nadodao lađi bočne, presvođene kapele u kojima bi bili smješteni oltari. Time je, piše Fisković, unio novu varijantu u južnohrvatsku arhitekturu. Ispod trijumfalnog luka zamišljen je oltar, a iza njega prostrano svećeničko pjevalište (kor).

Iako je opći providur Alvise Mocenigo bio nazočan godine 1699. polaganju temeljnog kamena u koji je položio zlatnu kolajnu od 15 dukata, gradnja je prekinuta. Naime, godinu prije Vučković je bio zarobljen i odveden u Tursku. Nakon tamnovanja, kojeg se oslobodio godine 1703., Vučković je boravio po mletačkim salonima i prepričavao svoje avanture, ta bio je “glagoljiv”, kako piše njegov dobar poznavalac fra Gašpar Vinjalić (+ 1781.), te se sprijateljio s vlastelinskim obiteljima, osobito Moceniga i Soranza. Otišao je u Rim gdje je “zbog zasluga” ubrojen među eksprovincijale. Vratio se u

³ F. Dž. Spaho, Jedan turski popis Sinja i Vrlike iz 1604. godine, Acta historico-aeconomica Jugoslaviae, vol. 12., Zagreb 1985., str. 21. i sl.

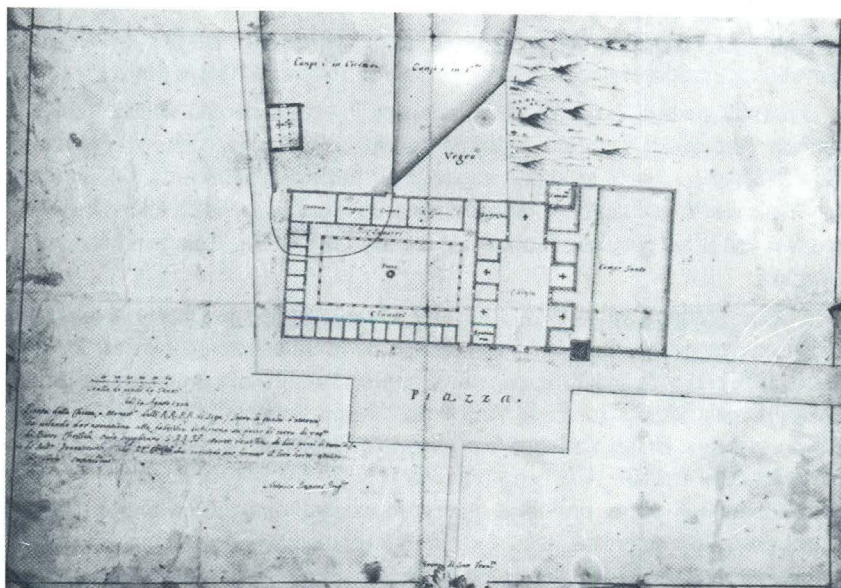
⁴ ASS, Knj. 10., str. 4-5. Naziv samostana uzimam kao stan redovnika, a ne za kanonski proglašen.

⁵ ASS, Fasc. 10., sv. IV., spis 1.

⁶ ASS, mape br. 5.

⁷ C. Fisković, Ignacije Macanović i njegov krug, Prilozi pov. umj. u Dalmaciji, knj. 9., Split 1955., str. 210 i sl.

Crtež Antonije Benonija Macanovićeve crkve i samostana u Sinju iz 1702. godine

Sinj i “bi otac od manastira i veće puta gvardijan” - piše Filipović, te je nadodao ponajveću pohvalu: “brez svakoga drugoga poznanja od maike provincie”.⁸

Svoj ugled Vučković je upotrebio da bi podigao crkvu. Godine 1704. uputio je molbu duždu za pripomoć. Nju je podržao opći providur Sebastijan Mocenigo (23. prosinca 1704.), a i u Mlecima pl. Ivan Mocenigo. Dobivena je pomoć od mletačkoga senata i to trećina od desetine što se skupljala u Cetini, a iznosila je 360 dukata godišnje (28. svibnja 1705.). To mu je javio Ivan Mocenigo, preporučujući mu da se svakog dana izmoli u koru dvije Zdravo Kraljice, jedna za njega, a druga na njegovu nakanu. Prijateljska intima s tom uglednom obitelji na lagunama videli se i iz pozdrava gđe Betine Mocenigo i gđe Soranzo Vučkoviću.⁹

Uspirkos pomoći naroda, a i države, crkva se polagano podizala do godine 1709., kako piše ljetopisac: “... u sedamnaest godina sagrađu se carkva cele uza nju od sivera pritislute i ostala zgrada od velike capele u buru do veliki skala od manastira”.

Te godine, 7. lipnja 1709., splitski nadbiskup Stjepan Cupilli pohodio je Sinj u kojem se sadržao nekoliko dana. Drugog dana pohoda nadbiskup je sišao iz tvrđave, gdje je odsjeo, i u još nepokrivenoj crkvi sv. Marije od Milosti vršio obrede. U spisima pohoda¹⁰ upisano je kako je nadbiskup pregledao “pažljivo veoma dragocjene slike, smještene na oltarima i po zidovima hrama, koje su oci donijeli sobom iz Rame”. Veliko priznanje

⁸ ASS, Mape br. 1.

⁹ ASS, Fasc. 10., sv. IV., spisi 3.-7.

¹⁰ Nadbiskupski arhiv - Split, S. 61., l. 14’.

duhu franjevacu - izbjeglica koji su uz svoju sirotinju spašavali slike i knjige.¹¹ Među tim slikama bila je i prilika Majke od Milosti, poznata pod nazivom "Gospa Sinjska".

Pri kraju gradnje, 7. ožujka 1711., sklopljen je ugovor između serdara Vučkovića i harambaše Tomaševića s protom Andrijom Ruspinijem o gradnji stotinu grobnica u crkvi za deset banderija. Svaka grobnica stajala je 57 lira (usve 5700 lira). Godinu kasnije pokrivena je sakristija do apside i dio samostana, od kojeg su se vidjeli lukovi klaustura sve donedavna kad je zid ožbukana. Troškovi su iznosili 1166: 7 lira. Time je nekako završena cijela crkva.

Njezin graditelj Ruspini 3. studenog 1712. pismeno je izjavio pred Franjom Markovićem "de natione Bosnese" i Sinjaninom Bernardom Antoniom Barezzom kako je podigao cijelu crkvu. Svod kapela, pohvali se, može se usporediti s drugima u svijetu. Prije prihvaćanja posla rekao je fra Pavlu Vučkoviću, "fautore del tutto", kako je to težak i skup posao i za principa. Hrabri Vučković je odgovorio neka on radi po nacrtu, a on će uz Božju pomoć njemu sve isplatiti. Nakon ropstva od pet i pô godina i službe kapelana, bogoslovca i ispovjednika kod općeg providura Alvisa Moceniga, omogućeno mu je pokrivanje troškova crkve koja se pokrila, a stavljen je i glavni oltar. Proto je priznao da mu je sve isplaćeno, i to svota od 14.000 dukata. Svoje priznanje Ruspini je završio tvrdnjom kako su gradnjom zadovoljni franjevci, ali i splitski nadbiskup i drugi.¹²

Za uređenje unutrašnjosti primala se i dalje državna potpora, ali nešto manja. Mletački dužd Ivan Corneliije odobrio je da se i dalje daje od desetine 150 dukata godišnje.

Crkva pod Kamičkom bila je gotova 1714. Svojim smještajem uvjetovala je kasniji urbanistički razvoj varoši: s trga pred njom idu u svim pravcima ulice.

Spomenuti ljetopisac piše: "... i ovdje u varošu sinjskom (nalazi se, op. p.) u našoj crkvi prilika Divice Marie na postavu ili na krpi samo od glave do pojasa upeglana..." On nastavlja kako se nalazila u Rami, ali kad i kako je nabavljena "nisam ni od stari mogao znati; ele znam ovo kako su mi isti rekli da je stala u crkvi izvan o(l)tara i da nije bila u onomu poštenju, u komu je sad..."¹³

Slika pripada tipu Marije Djevice s naklonom glave ("Frau mit dem geneigten Haupte"), veoma raširenom u Austriji, ali izvorište im je Italija.

Naime, nedaleko Rima, u Sacro rittiro di Santo Francesco u Bellegriju, štuje se slika Bl. Dj. Marije još od vremena B. Tome de Cori (+ 1729.).¹⁴ Sudeći po reprodukciji, ona slični Gospi Sinjskoj mekoćom izraza i zagasitim bojama.

Sličnih slika ima mnogo u Austriji. Najstarija je u crkvi karmelićana u Beču (Döbling). Ona je stigla u Austriju iz blizine Rima. Naime, godine 1610. pronašao ju je u razvalinama neke kuće karmelićanin Dominik a Jesu Maria (+ 1630.). Oko godine 1631. donesena je u München, a nešto kasnije u Beč. Prvotno se nalazila u privatnoj dvorskoj

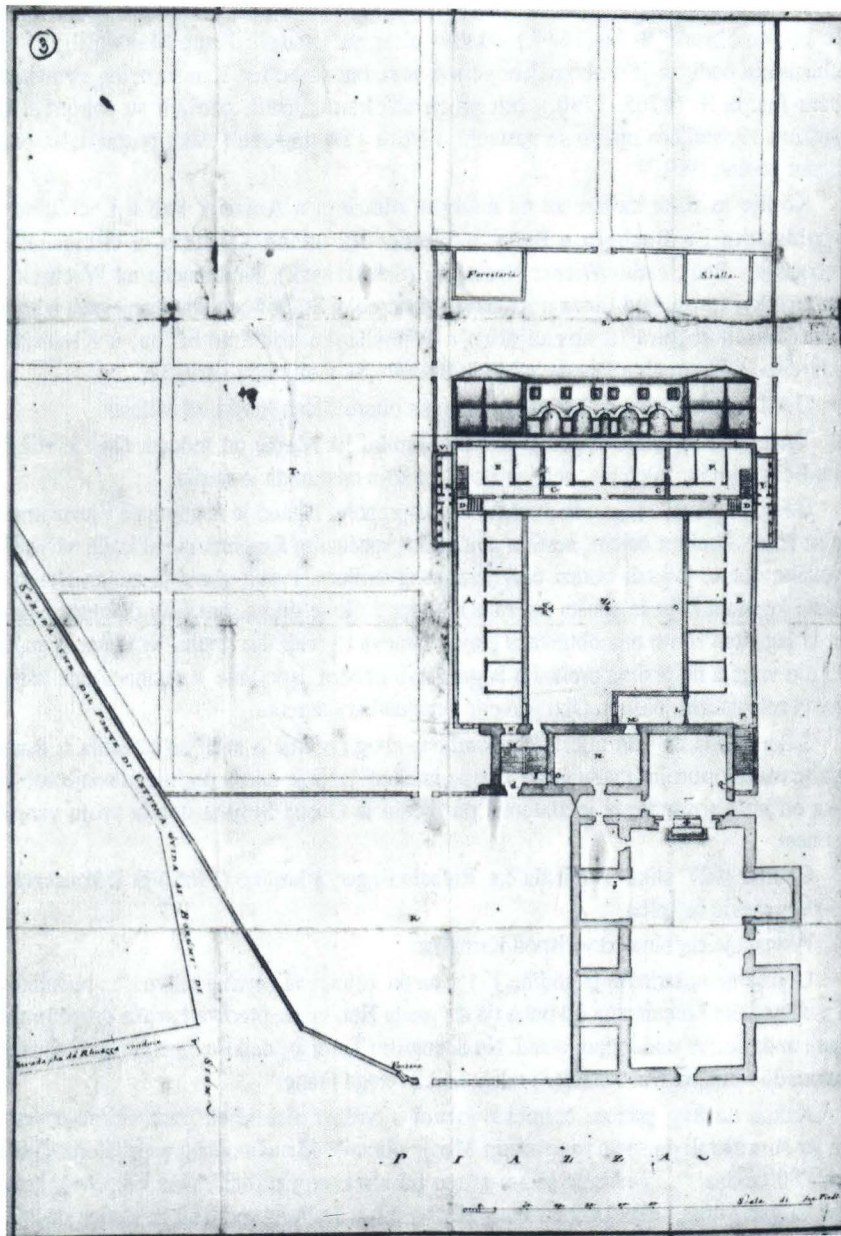
¹¹ J. A. Soldo, Seoba..., n. dj., str. 31. bilj. 32.

¹² ASS, Fasc. 10., sv. IV., br. 13.

¹³ "Razpisanje od čudnovate prilike Blažene Divice Marie..." - ASS, Knjiga br. 10., iz godine 1757. pisao isti Filipović.

¹⁴ G. Contenti, Cinque fiori di Santità nel ritiro di San Francesco presso Bellegra, Roma 1984.

Nacrta crkve i samostana s klaustrom u Sinju (18. st.)

kapeli jer se svicala caru Ferdinandu II. (1619.-1637.) i carici Eleonori. Slici se pripisivao spas carskog broda na putu iz Linza u Beč, kao i pomoć u borbama protiv Šveđana. Carica ju je oporučno ostavila (16. ožujka 1651.) oltaru u Leopoldstädtu (danas dio Beča). U vrijeme turske opsade Beča (1684.) crkva i oltar su stradali. Knez Maksimilijan von Liechtenstein podigao je u obnovljenoj crkvi novi, barokni oltar. Kad su iz tog samostana, za cara Josipa II. (1765.-1790.), bili protjerani karmelićani, ponijeli su sobom sliku. Svršetkom 19. stoljeća oni su se nastanili u Beču - Böhlingenu i sliku postavili na oltar, podignut godine 1901.¹⁵

Kopije te slike nalaze se na mnogim oltarima u Austriji, kao u Lechteiner u Leopoldstädtu i u Bechoru u Beču, u Wiener Hartmann-Klosteru, u Greisenasylu (Gentzgasse - Beč), zatim Wiener-Neustadtu (Schnitzwerk), Krumbachu na Wechselu, u gradskoj crkvi Linza, kod Linza u Kreuzschwesteru, u St. Poltenu kod franjevacu u koru i kod engleskih sestara (u novicijatu), u Wimsbachu kod Lambacha, u Kleunzell-Mühlkreisu, u Obermühl/Donau, u Maria Bründl i St. Gotthardu i drugdje.

U Mlecima, u crkvi S. Lorenzo postoji na oltaru slična Majka od Milosti.

Vjerojatno iz Italije stigao je u Ramu umilni lik Majke od milosti. Ona je sličnija slici u Bellegriju i u Mlecima, nego iz Beča, za koju mislim da je starija.

Gospina glava, zaogrnutu dvostrukom koprenom, lagano je nagnuta na lijevu stranu. Lice se ističe visokim čelom, nešto s pojačanim spuštenim kopcima iznad kojih su visoko zasvedene obrve. Blijedi obrazi oživiljeni su crvenilom. Preko glave je tamna zlatnozelenkasta koprena koja se spušta niz ramena. Ispod nje je druga, prozirna tamnopeneljaste boje. U laganom ritmu ona obuhvaća glavu, ramena i gornji dio prsiju. Kroz nju se nazire uho i dio vrata a na prsima prelazi u bogatu igru nabora. Ispod nje je tamnocrvena haljina stegnuta zelenkastim pasom. Oko glave je nenametljiva aureola.

Slika je bila na više mjesta preslomljena zbog nošenja u torbi za bježanja iz Rame. Stoga se može pribrojiti među naše "Gospe litalice" koje je narod pri bijegu nosio sobom. Majka od milosti ukrašena je zlatom i po njemu je Gospa Sinjska dobila svoju vanjsku posebnost.

Godine 1927. sliku je očistila č.s. Rafaela Egger, a kasnije (1965.) ju je konzervirao Filip Dobrošević iz Splita.

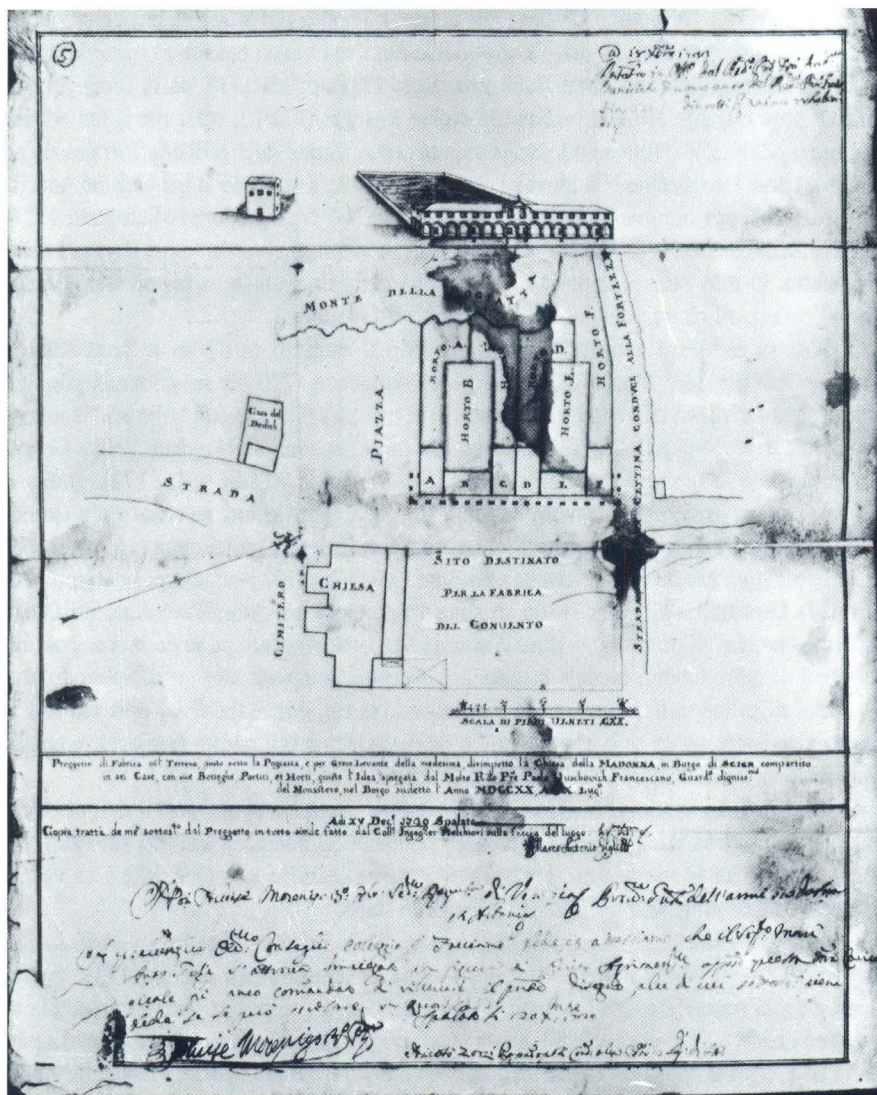
Poznata je sudbina crkve ispod Kamička.

U vrijeme opsade Sinja godine 1715. turski vojnici su zapalili crkvu: "... budući ova crkva nametnuta i napunjena od puka tja do greda žita, vune, prediva i svake druge prateži s ufanjem da će sve pod topom ostati. Na 8. augusta Turci joj dadoše oganj i izgori sa svom zgradom do sami zidova. Također i crkva kod Svetoga Frane."

Nakon turskog poraza, časnici i vojnici u tvrđavi nisu htjeli franjevcima povratiti sliku jer su smatrali da su se zagovorom Marije obranili od nadmoćnog neprijatelja. Oni su skupili 80 cekina: "... i učiniše jednu krunu od zlata ovoj prilici", piše Filipović, koju i danas na glavi ima; i oko Gospe ruke stiskoše, nit ju fratrom već iznit iz fortice dadoše".

¹⁵ O. Schneider, Das gekrönte Bildnis anserer Lieben Frau mit dem geneigten Haupte..., Wien 1955.

Zamisao gradnje trgovačke zgrade na trgu ispred crkve u Sinju prema ideji fra Pavla Vučkovića, 1720. g.

Splitski nadbiskup Stjepan Cupilli okrunio je 22. rujna 1716., o čemu izvještava filipinac Ivan Cetinić.¹⁶ Na krmi je utisnut natpis: "In perpetuum coronata triumphat - anno MDC-CXV" (Zauvijek okrunjena slavi - godine 1715.).

¹⁶ K. Kosor i M. Stipić, *Apostoli Gospe Sinjske*, Sinj 1987., str. 120-122.

Franjevci su već godine 1716. molili dužda, a i općeg providura za pripomoć, jer su dosta građevinskog materijala dali za učvršćenje tvrđave i nakon opsade za njeno popravljivanje.¹⁷ Izvanredni providur Zorzi Balbi priznao je 29. listopada 1718. da su franjevci dali klak za popravljivanje sinjske tvrđave.¹⁸ Nešto kasnije (1720.), opći providur Alvise Mocenigo odobrio je da im se od dacije trageta preko Cetine daje godišnje 150 dukata za uređenje crkve i samostana.¹⁹ Radovi su počeli oko 1718., a vodio ih je isti majstor Andrija Ruspini. Troškovi obnove iznosili su 2012: 3 lire, od čega je do 31. listopada 1721. poduzetnik dobio samo 803 lire što su mu isplatili prokurator gradnje Antun Bareza i Petar Mazucatto. U tom računu spominje se i pet kamena za stubište u kapeli Bl. Djevice postavljenih iznad oltara (menze), vrata i stupići pred oltarom.

Kad su franjevci započeli obnavljanje crkve, zatražili su da im se vrati slika iz tvrđave. Opći providur Mocenigo priznao je 11. kolovoza 1720. da su redovnici prenijeli prije opsade u tvrđavu crkveno ruho, posuđe i svete slike s oltara, među kojima i "la miraculosa della B. V. Madre di Dio".²⁰ On je naredio da se sve vrati do blagdana Velike Gospe. Međutim, tome su se suprostavili časnici i vojnici. Vučković je stoga otišao 1721. godine u Mletke. Time je uspjeh bio osiguran jer je on bio poznat u Mlecima ne samo zbog tamnovanja, nego još više zbog svoga promletačkog stava među franjevcima, vjerne službe općem providuru Mocenigu u bitkama oko Bara i Ulcinja. Vučković je uspio dobiti naredbu dužda Giovannija Cornera II. da se slika vrati. Opći providur Marc Antonio Diego poslao je "knjigu" sinjskom providuru Antoniju Mariji Semitecolu pa se on morao pokoriti duždevoj naredbi. O činu predaje u tvrđavi spomenuti ljetopisac, koji je iz Splita došao i bio nazočan primopredaji, ostavio je zanimljiv opis tog događaja. Svoj opis završio je dubokim uvjerenjem da se borba oko slike odvijala jer su svi: narod, franjevci, vojnici i časnici bili uvjereni da u njoj "ima rukodila Božjega".

Čim je slika vraćena, fra Ivan Mialjić dao je izraditi o svom trošku drveni okvir. Slika je postavljena iznad oltarnika (menze) sazidana od domaćeg kamena (mulike). Na oltaru su, kao što je spomenuto, postavljeno kameno stubište za svijećnjake i za vaze s cvijećem ili palmama, a ispred ograda od kamenih stupića.

Kad je godine 1732. zaprijetilo širenje kuge Sinju i obližnjim selima, varošani su se zavjetovali Gospi. Kuga je mimoišla Sinj i stoga su varošani dali načiniti 1733. godine oltar od gipsa postavljen iznad već sazidanog antedepnija i stepenica. Na oltaru su bila tri pozlaćena anđela. Zidovi kapele bili su na svetkovinama zastrti zastorima od damasta purpurne boje. Njih je nabavio dvadesetih godina gvardijan fra Bone Buljan. Prema običajniku crkve iz 1752. godine²¹ u Gospinoj kapeli postavljali su se zavjese kao i u kapeli velikog oltara: na Uskrs i kroz osminu, na Duhove i osminu, na Božić do Vodokršća, ali i na Marijine svetkovine: na dan Marijina očišćenja (2. veljače), Navještenja (25. ožujka) kad padne prije pete nedjelje korizme, na Marijino rođenje (8. rujna), na Veliku Gospu - Uznesenje Marijino (15. kolovoza) i na blagdan Bezgrešnog začeca (8. prosinca).

¹⁷ ASS, Fasc. 10., sv. IV., br. 18-19.

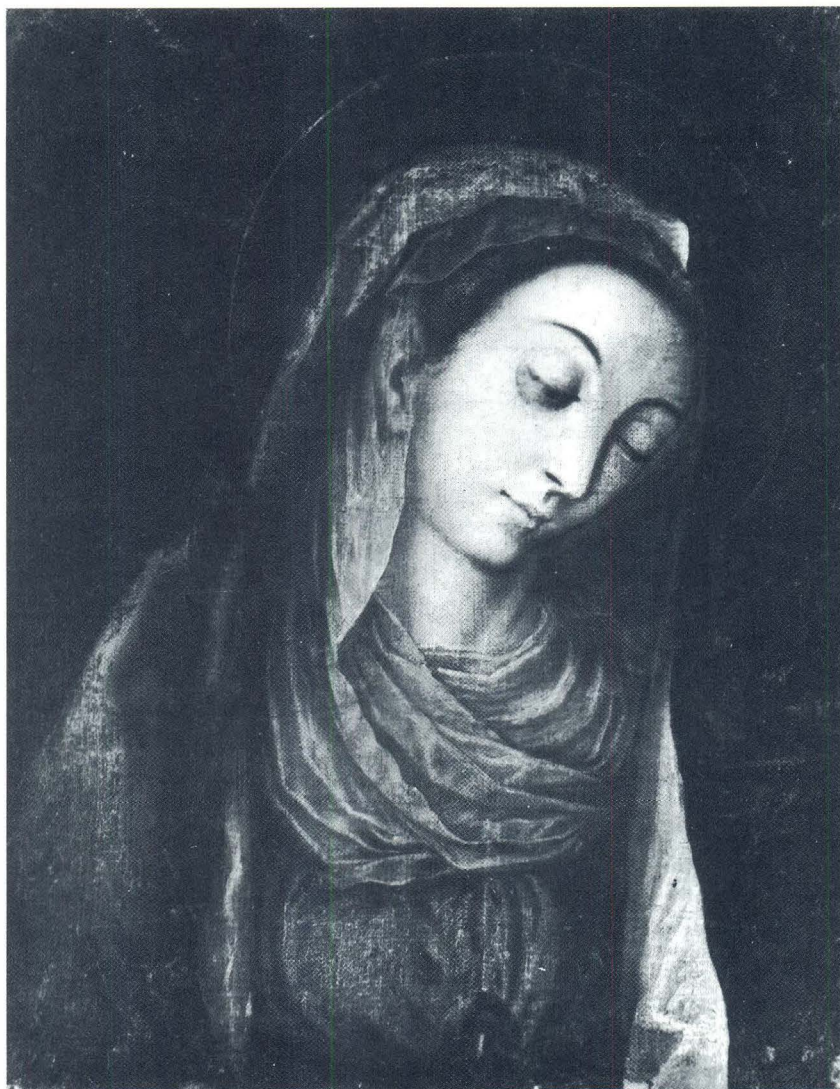
¹⁸ Isto, br. 21.

¹⁹ Isto, br. 22a.

²⁰ ASS Fasc. 10., sv. IV., br. 22.

²¹ Knjižnica franj. samostana, rukopisi, fasc. I., br. 1.

Gospa Sinjska

Pomajljepši ukras oltara bio je okvir slike Gospe Sinjske. On je bio napravljen, piše ljetopisac: "... od prstenovih, kruna i drugih zavita i s' troškom mnogi bogoljubnih, koji dadoše u pomoć obilate lemozine, a i s' nastojanjem oca m.p. fra Jerolima (Filipovića, op.p.)... bi okovana u srebro u Mleci i potroši se oko dvi stotine cekina". Okvir je napravio mletački majstor Bernardin Fomezieri za 3581 litra.²²

Široki okvir ukrašen je velom s pozlaćenim resama. Pri dnu su bili prikucani rokoko medaljoni uokvireni volutama u obliku slova "C" (roccaille). U sredini je medaljon s velikom školjkom u kojoj je manja pozlačena. Iznad okvira virila je kruna koju su držala dva anđela, dok su ispod nje bile dvije anđeoske glavice.

²² ASS, Fasc. 10., sv. Iv., br. 29.:

C(onto) primo Agosto 1746. Venezia

Deue dar per Soasa Argento che serue per la B.V. di Sin.			
La detta pesa	212		
Val l'argento	1.	2332:	-
Per sua fattura a l. 4	1.	844:	-
Per doratura di molti pessi	1.	248:	-
Per spesi in Scheletro della Soasa legno	1.	30:	-
Per spesi à far in argentar detta Soasa al dietro	1.	12:	-
Per spesi in Cason retro à Carta	1.	11:	-
	1.	3477:	-
Più altri soldi spesi:			
Nel Pedestral di legno intagliato one ua sopra il quadro	1.	54:	-
I feramenti per il sopradetto quadro è pedestal	1.	50:	-
	1.	3581:	-

Bernardin Fomasiero oreflice

All Segno della Note:

Ho ricevuto io Signor Bernardin Fomezieri dal Sig. Zu=			
anne Balich cechini n. 20 - val	1.	440:	-
dal N.S. Alessandro Semitecolo per carita	1.	8:	-
Il profesor Lasia per saldo	1.	30:	-
		478:	-

Dare hauer per Argento riceputo è fatto

Verga è li suoi vasi nella Seca è Come da conto spedito importa	1.	1221:	8
Più Oro il qual importa come pur da conto spedito	1.	455:	2
G. 18. novembre 1745. riceuo Cechini n. 20 val	1.	440:	-
Più un paro Vasi Argento pesa l. 13:3 à l. Il Corsa importa	1.	155:	5
G. 25. february 1745. o riceuo felipi n. 80. val	1.	880:	-

Riceputo	1.	3503:	15
----------	----	-------	----

Conto ristretto:

Devo Haver	1.	3581:	-
Devo dar	1.	3503:	-

Resta	1.	478:	-
-------	----	------	---

Saldato come aparir... nella carta adietro l. 478.

Gospa Sinjska sa zavjetnim darovima

Na zidovima visjeli su zavjetni darovi. U popisu oltara crkve iz oko 1768. upisani su predmeti, ali bez brojčanih oznaka. Zbog zanimljivosti oznaka²³ donosim popis: "Zavita što je od srebra i oz (!) zlata: kruna veliki, kruna mali, prstena, konja, ovaca, volova, koza, pasića, očiju, sisa, statua od ljudi, nogu, ruku, vilica ljudskih, očenaša, svića obišeni, kosa od ljudi, bambina, ogrluka ženski, vinaca ženski, rečina od srebra, od zlata, medulja oz (!) zlata, zoèglia (?) oz (!) zlata, srca oz (!) zlata, srca od srebra, ogrluka oz (!) zlata, zvizda oz (!) zlata, jagančića okovani u srebru, zubova oz (!) zlata, križića od srebra, križića okovani u srebro, križića oz (!) zlata, prsteni oz (!) zlata, ogrluka od bisera, rečina od bisera". Oltaru su pripadali osim potrebne robe, svijećnjaci od drveta, mjedi i srebra, relikvijar, palma "illiti grana", srebrne oltarne ploče (convivia) kao i od drveta, "Kris jeruzolimski".

Godine 1763.-1764. kuga je ponovno zahvatila sela oko Muća, a bolest, pa i glad, proširila se i do blizine Sinja. Nakon prestanka tih nevolja, Gospin oltar dobio je rokoko dodatke. Njih je načinio isti mjetački majstor koji je izradio i tron za izlaganje Presv. Otajstva. On se krije pod slovima žigova (punca): "P - G", po Ivi Lentiću. Naime, kruna s dva anđela spuštena je nad obodo slike. Sa strane su nadodani ukrasi od voluta i akantusova lišća. Ispod je podnožje s dvije glave anđela. Iznad okvira je igra lišća između kojih dva povećana anđela nose krunu s pozlaćenim križem. Na gornjem dodatku je latinski natpis: "Sancte M.G. sub urbi Sign 1766" (Sv. Mariji od Milosti pod gradom Sinjem 1766.). Na tom radu pomogao je, tako je u tradiciji, sinjski zlatar Ivan Matić.²⁴

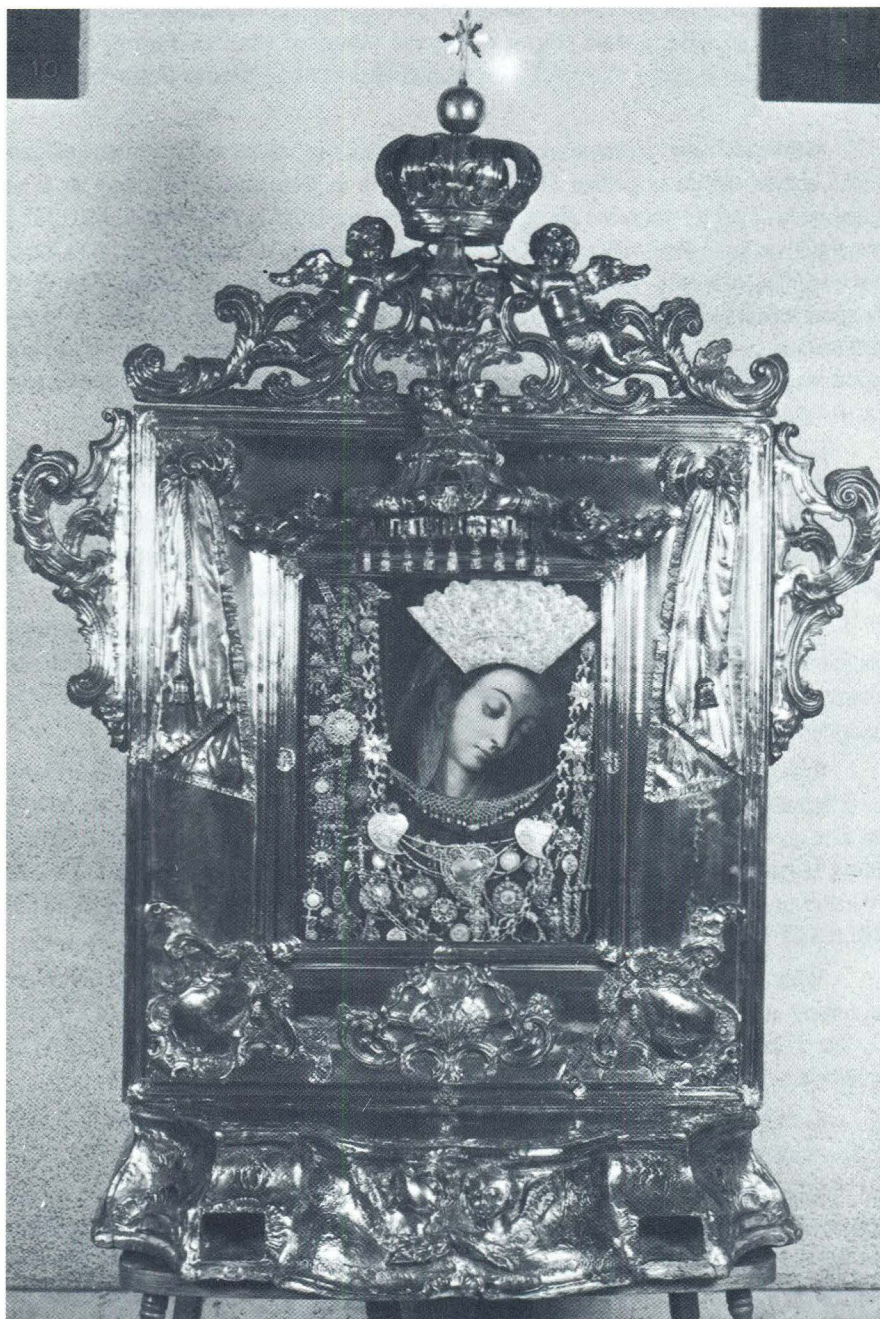
²³ ASS, Fasc. 10., sv. IV., br. 34.

²⁴ U novije vrijeme, 1973., akademski kipar Ante Jakić iz Zagreba obnovio je okvir. Zlatar Matić radio je u Sinju i Splitu u 18. st. On je procijenio srebro na oltaru Gospe Sinjske:

Adi 18 Xbre 1767. Sign

Lampade e Lampadini	n.	8
Candelieri	n.	12
Palme	n.	4
Conuiiii	n.	2
Calici	n.	10
Patene	n.	12
Chroce	n.	1
Sechiello	n.	1
Piside	n.	4
Ostensorio	n.	1
Ostensorio delle Reliquie	n.	1
Vuascogli	n.	4
Toribolli	n.	2
Soazza della B.V.	n.	1
Vuasetti	n.	6
Vi sono poi altre Minacie e dei Vuoti che in tutto ascende alla		
Summa di onzie	n.	1790
Più in orro una corona della B.V., due cori, colana, perle, tre stelle, un giovello, una croceta, para tre rechini, due anelli...		
In tutto ascende alla Summa di onzie	n.	8 1/4
Io Zuanne Matich oreifice afermo quanto di sopra		
Giovanni Batta Barezza sindaco afermo quanto di sopra.		

Gospa Sinjska sa okvirom i zavjetnim darovima

Nekako u to vrijeme nabavljeno je srebrno posuđe, kaleži, moćnici, pokaznice, križevi i svijećnjaci u Mlecima. Crkva je bila veoma bogato opskrbljena. Međutim, u požaru sakristije 1938. godine propali su vrijedni primjerci, kao i za drugoga svjetskog rata, pa i ono što je ostalo nije malo, zahvaljujući dijelom skrbi članova Bratovštine dobre smrti.

Među sačuvanim predmetima iz tog vremena ističe se srebrni kalež, datiran godinom 1765., oltarne tablice iz godine 1761., a nabavila ih je spomenuta bratovština jer je na njima lik sv. Franje i mrtvačka glava. Ista je bratovština nabavila i četiri moćnika (1761.), vrsne radove, kao i šest svijećnjaka. Oltaru sv. Ante pripadale su kanonske tablice s likom sveca s ljljanom u ruci. Vjerojatno su iz tvrđavne crkve ostaci dviju kanonskih tabli jer se na njima nalazi lik sv. Barbare, zaštitnice topnika. Iz domaće radionice 18. stoljeća je srebrni moćnik i svijećnjak za vječno svjetlo. Sačuvano je iz tog vremena nekoliko križeva, procesionalnih raspela, svijećnjaka. Ponajvrjedniji je primjerak monumentalni tron za izlaganje svetoostajstva.

I u drugim su kapelama bili smješteni oltari. Prema Gospinoj bila je kapela s oltarom sv. Josipa, sagrađena godine 1750., a sastojao se od antependija ("stolar iliti pedestal") od mulike, a iznad se dizao kameni oltar s dva gipsana anđela. Na oltaru je "na postavi" bila svečeva slika u pozlaćenom okviru od drveta. Na oltaru se nalazila potpuno pozlačena Isusova glava. Oltar, kao i drugi, imao je po zidovima nešto votiva.

S lijeve strane velikog oltara bio je onaj sv. Paškala i Didaka, od kamena podignut godine 1750., s dva anđela od gipsa. Slika je jednako imala drveni pozlačeni okvir. Na njemu se nalazila slika Gospe od sedam žalosti u pozlaćenom okviru. U inventaru se ne spominju drugi oltari.

Bratovština dobre smrti imala je svoju kapelu Duša od čistilišta ili sv. Franje. Za nju su se brinuli bratimi i opskrbili je srebrnim svijećnjacima, kanonskim tablicama i križem. Još su u crkvi bile kapele posvećene svetom Dujmu, Ivanu i Roku te oltar sv. Ante. Oltar je Sveca iz Padove bio od kamena i crvenog mramora. Dao ga je načiniti Antun Zlatarić. Postavio je na oltar natpis: "ANTONIUS ZLATARICH TESTANS UNIVERSIORUM RELIQUIT HEREDE MDCCXLIII".

Veliki oltar iz 1768. godine bio je od mulike. Imao je dva tabernakula, jedam od mramora, a drugi pokretni od drveta. Oltar je bio dobro opskrbljen posuđem i robom. Godine 1729. nabavljene su orgulje za 66 cekina skupljenih od dobročinitelja. Od 1735. uređivala su se sjedišta u koru od orahovine.

Zbog velike opasnosti od širenja kuge, od koje su konačno bili oslobođeni, Sinjani su se zavjetovali da će podići mramorni oltar svojoj Zaštitnici.

Prije zamisli o podizanja mramornog oltara, franjevci su uredili njegovo pravno stanje, jer su bratimi držali oltar sv. Franje. Stoga su godine 1764. tražili da se prokuratoru gradnje i glavari odreknu svakog prava na oltar ("alcuna immaginabile ingerenza o jus nell'Altare medesimo nelle sacra Immagine..."), a niti se mogao rušiti stari dok se ne spremi materijal za podizanje novog.

Međutim, 28. studenog 1769. snažan je potres oko podne potresao područje Sinjske krajine.²⁵ Tijekom osam dana zemlja se često tresla. Tvrđava je bila napola srušena, i u njoj crkva sv. Mihovila, pa je se počelo napuštati. Ispod nje mnoge su kuće oštećene, a među njima i Gospina crkva jer su joj zidovi bili od požara (1715.) oslabljeni.

Crkva se brzo popravila. Prokurator gradnje bio je sinjski providur Toma Sodarini, dok se od franjevacu istakao spomenuti Buljan. Sinjski trgovci Ivan Glunčević i Jure Milošević pozajmili su 400 cekina.²⁶ Kolonelo Knina Stjepan Nakić poslao je na dar 26 balvana, a sinjski providur dao je klak iz državnih klačardi ispod tvrđave. Narod su organizirali prvavci banderija, među kojima serdar Justin Vučković i kolonelo Surić. Crkva je, zahvaljujući tom zanosu, bila relativno brzo popravljena. Proto građe bio je isti koji je radio na makarskoj stolnici i crkvi u Podgori, piše Glunčević, a bio je iz Napulja (Vincenzo Bisaggio), oženjen Perinom (moguće Marinom), kćerkom Ignacija Franića.²⁷ Radovi su koštali uz svu pripomoć oko 6400 cekina, piše isti Glunčević.

O početku gradnje postoji kratki zapis:²⁸ "Godine Gospodinove 1770. miseca maja iste g. 22. na dan svetoga Celestina. Metnuše poduminta na petnaest uri manje 6 minuta poče blagoslov, dura je uru i kvarat. Čini blagoslov m.p. provincijal fra Carlo Marojević iz Petrova polja rodom. Prva stina gospodina serdara Grabovca, u poduminti i u njioh su postavljene moći to jest kosti od sveti i naode se u kantunu donjemu od podne, to jest sprid od obraza s live strane od vrata".

U obnovi je tlocrt crkve izmijenjen. Kapele s južne strane su porušene, a sa sjeverne su pretvorene u spremišta. Zidovi su pojačani. Crkva je dobila tri visoko postavljena prozora, a ispod po dva s polukružnim završecima. U proširenim zidovima ostavljeno je šest visokih udubina lučno zasvedenim u kojima su postavljeni oltari. Pročelje je bilo jednostavno, s profiliranim okvirom vrata s iznad postavljenim zatvorenim timpanonom. Iznad vrata postavljena je velika ruža.

Nakon godinu dana gradnje, 6. svibnja 1771., bio je svečano postavljen krov na crkvi. O tome postoji zapis: "Na istu bi metnuto slime 6. istoga i proto od drvlja biše meštar (prekriženo) iz Makarske, koji metnuse na 20 i tri ure (oko tri sata poslije podne, op.p.), isto i bi veselje veliko, u zvona slavi se, lumbardanje pušaka na istoj i bi premije najiprie naše, to jest fratarsko, košulje 2, faculeta 5 o(d) svake vrste i ovo su dali fratri. Pak od sekulara ja ne znam što su bili darovati i iznese kolunel svoji najprvi barjak to jest pučki na slime i serdari također, ma biaše ništa i govorenja među njima zaradi isti bandira".

Tom teškom udarcu poluporušene varoši pridružile su se još ponajgore nevolje, glad i kuga (1784.) od koje je u Cetini pomrlo oko 1.5000 osoba, a u sinjskoj župi oko 129 bez

²⁵ M. Kišpatić, Potresi u Hrvatskoj, Rad HAZU, knj. 122., Zagreb 1895., str. 113. O njemu je izvjestio Dominik Condulmer 27. veljače 1770. vladu, upotrebivši mletački način datiranja, a što je 1869. o potresu piše i fra I. Marković, Sinj i njegovo slavlje, Zagreb 1898., str. 50. i sl.

²⁶ Marković je napisao 800 cekina, dok Glunčević i u spisima piše 400.

²⁷ N. Bezić-Božanić, Stanovništvo Sinja u Lovrićevo doba, zbornik: Ivan Lovrić i njegova doba, Sinj 1979., str. 151., bilj. 36. donosi da se Vincenzo Bisaggia iz Apulije oženio 1776. s Marijom pok. Ignacija Franića. Je li to poduzetnik koji je obnavljao crkvu?

²⁸ ASS, Fasc. 10, sv. IV., br. 34.

sitne djece koja se nisu upisivala u matičnim knjigama mrtvih.²⁹ Sve je to odgadalo izvršenje zavjeta za gradnju mramornog oltara Gospe Sinjske.

U “Slobodnoj Dalmaciji” Radoslav Tomić pisao je o mramornom oltaru Gospe Sinjske. Estetskom analizom i usporedbom s nekim oltarima na području srednje Dalmacije, Tomić je “bez dvojbe” utvrdio da je sinjski oltar nastao u radionici braće Pija i Vicka dall’Acqua iz Chiogge (Mleci).³⁰

Njegov zaključak mogu potvrditi i pismenim zapisom suvremenika fra Josipa Glunčevića (+ 1839.).³¹ Poznati pisac “Diarija” (Dnevnika), prijatelj maršala Marmonta, Glunčević napisao je kako je ideja podizanja mramornog oltara umjesto staroga, izrađenog u “moda di quei tempi”, nastala u godinama bojazni od širenja kuge (1763.-1764.). Glavni poticatelj bio je tada poznati propovjednik i pisac trotomnog djela propovijedi fra Jerolim Filipović (+ 1765.). On je okupio u bratimskoj kući ispod crkve harambaše i glavare sinjskog područja, sekretara sinjskog providura Rocca Cornera (1766.-1768.) te ih nagovorio, uz podršku gvardijana fra Petra Vuletića, reč. Šuša, da podignu novi oltar kao zavjet što ih je Gospa oslobodila od biča kuge. Odluka je čak sastavljena kao spis, a pretvorila se u zavjet preko trodnevne održane u crkvi uz izlaganje Presv. Otajstva kojom je prigodom propovijedao Filipović. To su mu bile posljednje propovijedi u sinjskoj crkvi, jer je godinu kasnije (1765.) umro.³²

U tim je propovijedima “otac provincije” naglašavao Marijinu pomoć u nevoljama koje su proživljavale “krajine, navlastito sinjska, kninska i imotska”. Propovjednički je podsjetio vjernike: “... spominjete se da i dva puta u naša vrimena imadosmo bič kuge ne samo na vrati nego i među nama i bismo oslobođeni”, te ih upitao: “Jeda ovo učiniše naše straže, naša pomnja...” i odgovorio: “Ona nas obrani, ona bi oni zid koi je postavljen među nama i srčbom Božjom”.³³

Nakon što je Filipović protumačio narodu s oltara zavjet i zašto se on čini, izabrani su prokurator i gradnje, ugledni sinjski građani: Antun Lovrić, Ivan Glunčević, Jure Milošević i Justin Vučković, serdar krajine, kao i tri zidara Sinjanina kojih imena nisu upisana.

Iako je spis potpisan 1764. godine, nije ništa poduzeto do 1775. godine, a Glunčević misli da se to dogodilo zbog smrti Filipovića, zemljotresa, popravljanja crkve u kojoj je godine 1774. napravljen novi organ, a 1775. sazidan mali zvonik, a tome bih još nadodao glad i kugu (1783.-1784.).

Nakon što su prebrođene sve te nevolje i teškoće, oslabila je zainteresiranost oko podizanja oltara, tim više što je u novom uređenju unutrašnjosti s visokim lukovima oltar morao biti mnogo viši. Pa ipak, krenulo se i u taj skuplji pothvat.

²⁹ J. A. Soldo, Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom, Sinjska spomenica, Sinj 1965., str. 167.-168., bilj 383.

³⁰ Slobodna Dalmacija, 49/1991., 29. lipnja; članak je prenio glasnik Gospa sinjska 18/1991., 15. kolovoza, br. 1. (39.), str. 4.

³¹ Knjižnica franj. samostana, rukopisi, fasc. VIII, 1.

³² Isto, rukopisi VIII, br. 1, str. 1-5.

³³ J. A. Soldo, Marijin perivoj, zbornik: Sveta Marija, str. 102.

P. i V. dall'Acqua, Oltar Gospe Sinjske, Sinj, franjevačka crkva

Prokuratori su oko godine 1700. sklopili ugovor sa "signori Pio e fratello di questo dall' Acqua, professori d'altare di marmo in Sebenico", piše Glunčević. Braća dall' Acqua morala su u tri vremenska razmaka podignuti oltar, i to najprije predoltarnik, zatim kolonade (srednji dio) i konačno završni nakit (cimiere), što i pokazuju izvjesne razlike na oltaru. Sve skupa koštalo je "territorio" oko 1.400 cekina.

Na tri stube ukošenih rubova od crvenog mramora postavljen je antependij od bijelog mramora, dok je osnova od zelenog. Središnji dio dvjema polukružnim linijama daje privid sarkofaga uz koji su četvrtasti stupovi s dva anđela. U "sarkofagu", u plitkom reljefu prikazano je Uznesenje Bogorodice uz lijepu igru rokoko vitica. U srednjem dijelu, u kojem prevladava crveni mramor, dižu se dva velika stupa s korintskim glavicama. Na rubovima oltara pri vrhu vise girlande s voćem, a ispod volute od lišća. U sredini iz velike otvorene mramorne krune postavljen je "zastor" od tamnožutog mramora koji podržavaju četiri mala anđela. Usred te igre mramornog zastora, a na šarenom postolju, stoji veliki srebrni okvir slike Gospe Sinjske. U završnom dijelu, timpanu, sjede dva anđela, a iznad dvije glave anđela u oblacima. Između njih se diže ploča koja završava polulukom nad kojima dva anđela lebde i drže krunu od dvanaest zvijezda.

Pri dnu oltara postoji prolaz za vjernike koji tu hodeći ili klečeći vrše svoje molitve i zavjete. Na ulazu tog prolaza su natpisi ispod mramornih završetaka. Desni je natpis napisan latinskim a lijevi talijanskim jezikom. U desnom je klesar napravio grešku te je prvi red stavio preko crte koja zaokružuje natpis, a u drugom je preko gornjeg natpisa isklesao slova drugog reda i stoga se veoma teško čita.

Desni je natpis:

GRATIARU: DEIPARAE SERVATRICE QUEM

F(?)F. MIN. A TURCAR TYRANNIE FUGIENT DETULER. AN 1687.

INCOLAE SUBURBII ET TERRITORII SIGNI VOTV PERSOLVENTES OB

PESTEM

CIRCUM MINITANTEM ANNI MDCCLXIV. PROVISORE B.M.EX.^{mo}

LEONARDO BALBI

ARAM HANC A FVNDAMTIS ERIGERE CEPERUNT DEHINC

PERFERUNT A. MDCCXCV.

Lijevi natpis:

ALLA VERGINE CUSTODITRICE

DEL TER^o DI SIGN CINTO DA PESTZA E PRESERVATO L'ANO

MDCCLXIV

QUESTO ALRE INCOMINCIATO P VOTO DA TUTTA QTA POPOLAZIONE

VIENE ORA COPTO DEDICATO CONSTO SOTTO IL FELICISSIMO

GOVERNO DELI

ECC.^{mo} GIO: GOTTARDO CATTI L'ANNO MDCCXCV.

Iznesenim podacima utvrđeno je da je oltar Gospi Sinjskoj napravljen u radionici altarista Pia i Vicka dall' Acqua, čije brojne oltare spominje Tomić.

Nasuprot Gospinom je oltar sv. Josipa, i to od mulike. Sliku na oltaru napravio je, prema zapisu Glunčevića,³⁴ neki Toma Giezi. On je, naime, radio za samostan veliku klačardu. Radio je protiv načina rada domaćih majstora "professori nostri Morlachi", tako da mjesto predviđenih 1000 konja klada, nije dobiveno ništa. Ipak, piše Glunčević, taj varalica bio je strastven slikar te je naslikao oltarnu palu koja je imala pozlaćeni okvir.³⁵

Do njega je bio smješten stari kameni i dijelom mramorni oltar sv. Ante. Kako nije ispunjao visoku nišu, nadodani su na vrhu dodaci od mulike. Na oltar je postavljen mali mramorni tabernakul. Na njemu su vrata koja je napravio domaći majstor godine 1763. od pozlaćena srebra.

U niši uz Gospin oltar prema zapadu Bratovština dobre smrti dala je načiniti od mulike i gipsa zanimljiv barokni oltar koji obuhvaća cijelu udubinu.³⁶ Druga dva oltara pri dnu crkve bila su jednostavna. Nakon zatvaranja tvrđave crkve, njezin titular sv. Mihovil dobio je oltar na desnoj strani uz vrata samostanske crkve (danas sv. Paulina).

Godine 1798. franjevci su postavili strop na crkvi i time je završen rad oko njezinog uređenja u 18. stoljeću.

³⁴ Knjižnica franj. samostana, rukopisi, fasc. VIII, 3.: "Elenco dei padri gvardiani di questo convento de pp. minori mm. osservanti di questo borgo di Sign..."

³⁵ Slika je oštećena u drugom svjetskom ratu te ju je obnovio fra Bernardo Buljević i trebalo bi je ponovno dotjerati. Još više bi trebalo obnoviti oltar.

³⁶ Oltar je bio veoma oštećen ali su ga obnovili restauratori pod vodstvom Filipa Dobroševića.

LA CHIESA E L'ALTARE DELLA MADONNA DI SINJ NEL XVIII SECOLO

Josip Ante Soldo

Dopo che i francescani fuggirono con la popolazione da Rama (Bosnia) nella Marca del Cetina (1687), furono sistemati per alcuni anni a Spalato. Ritornando a Sinj, si stabilirono sotto la fortezza in una posizione sfavorevole (presso S. Francesco). Per questo motivo il loro padre spirituale, fra Pavao Vučković, pensò alla costruzione di una nuova chiesa con ampia piazza su un terreno da loro ottenuto sotto Kamičak (1695). Vučković nel 1698 stipulò il contratto con il proto Macanović Raguseo da Traù per la costruzione di una chiesa con cappelle laterali. Un anno dopo fu posta la prima pietra alla presenza del provveditore generale Alvise Mocenigo. La costruzione procedeva lentamente poiché truppe turche avevano fatto prigioniero Vučković e lo avevano deportato in Oriente. Anche dopo il suo ritorno dalla prigionia (1703) fu difficile ottenere i mezzi necessari, cosicché la chiesa fu ultimata solo nel 1709, o meglio, nel 1712 quando l'architetto Ruspini riconobbe di essere stato completamente pagato.

In questa chiesa fu collocato il dipinto della Madonna delle Grazie (Gospa Sinjska) che i francescani avevano portato qui da Rama. Ella appartiene al tipo di Madonna con il capo chino ("Frau mit dem geneigten Hapte") ed, è probabilmente opera di un pittore sconosciuto della fine del XVI o del principio del XVII secolo.

Tuttavia, la chiesa sotto Kamičak fu presto incendiata dai soldati turchi in occasione dell'assedio alla fortezza. Dopo la guerra essa fu restaurata. Al suo interno, in una cappella laterale, è stato innalzato l'altare della Madonna di Sinj. Esso nel 1733 fu sostituito da uno in gesso alla maniera barocca. Su di esso vi era il dipinto che fu abbellito da una cornice quadrata argentea opera del maestro veneziano Bernardino Fornenzieri. La cornice ottenne più tardi (1766) ricche aggiunte. Per il pericolo di diffusione della peste, gli abitanti di Sinj fecero voto di erigere alla loro Protettrice un grande altare in marmo. Tuttavia, nel 1769, un forte terremoto colpì Sinj, la fortezza e la chiesa della Madonna, che dovette essere riparata dalle fondamenta. Le antiche cappelle furono demolite, i muri rinforzati, le finestre aperte in alto, e nei muri ampliati furono lasciate sei alte nicchie con archi nelle quali furono collocati degli altari. Il terremoto, come la carestia e la peste (1784) fecero rimandare la costruzione dell'altare votivo. Solo nel 1690 i procuratori dell'edificio stipularono il contratto con i fratelli Dall'Acqua, altaristi di Šibenik (Sebenico). Il monumentale altare fu ultimato nel 1795. Con ciò la chiesa di Sinj ottenne il suo ornamento di maggior valore.